

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA
ARCHEOLOGICZNEGO

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LIV

1995 - 1998

WARSZAWA 2001 VARSOVIE

Errata - ostatnie zdanie na s. 65 winno brzmieć:

W nieco większym zasięgu, między Bzurą, środkową Pilicą i Kamienną koncentrują się znaleziska dwóch innych typów zapinek, niemal nie znanych w pozostałych częściach kultury przeworskiej (Np. B. Balke 1976, s. 186nn., ryc. 15b, 31d, tabl. VII,4; B. Balke, W. Bender 1991, s. 161, tabl. XIII,3.7; M. Olędzki 1992, s. 61nn.; 1995, s. 239nn.). Chodzi tu o lokalny wariant żelaznych zapinek kapturkowych ze sprężynką ukrytą w cylinderku, z masywnym kabląkiem i szerokim grzebykiem, oraz podobne fibule bez grzebyka (Ryc. 8). Zapinki te, a szczególnie odmiana...

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LIV

Tom ten Redakcja dedykuje

Pani doc. dr hab. Teresie Węgrzynowicz

wieloletniej kierownicze Działu Epoki Brązu PMA

i redaktorze „Wiadomości Archeologicznych”

w pięćdziesięciolecie Jej pracy

w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie

Redaguje zespół: mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny),
prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego), mgr Radosław J. Prochowicz,
mgr Andrzej Tomaszewski, doc. dr. hab. Teresa Węgrzynowicz (zastępczyni redaktora naczelnego)

Tłumaczenia: Anna Kinecka
Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Rysunki: J. Andrzejowski, R. Dąbrowski, W. Gawrysiak-Leszczynska, M. Jonakowski, A. Kamińska,
L. Kobylińska, G. Nowakowska, A. Potoczny, M. Różycka, K. Stanek, P. Szymański, W. Wróblewski

Fotografie: M. Andrzejowska, P. Mastalerz, A. Ring, B. Tropiło, Archiwum PMA

Redakcja techniczna: Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie: Radosław J. Prochowicz, Jacek Andrzejowski

Rycina na okładce przedstawia kołę paciorków bursztynowych i szklanych
z Lubieszewa, pow. Nowy Dwór Gdański

WARUNKI PRENUMERATY „WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH”

Państwowe Muzeum Archeologiczne prosi o składanie przez odbiorców indywidualnych oraz instytucje zamówień na **stałą dostawę „Wiadomości Archeologicznych”**. Do przesyłki PMA dołączy fakturę z aktualną ceną detaliczną powiększoną o koszty przesyłki. Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa, tel. (22) 831 15 37. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury.

Adres redakcji:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: pma@pma.it.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LIV

SPIS TREŚCI

Contents

Rozprawy

Wojciech Wróblewski, Chronologia względna wczesnośredniowiecznych grodzisk środkowego i dolnego biegu Liwca. Próba analizy w świetle badań geologiczno-geomorfologicznych Relative chronology of early medieval earthworks on the Middle and Lower Liwiec (eastern Poland). Insights from the study of the region's geology and geomorphology	3
--	---

Konferencja

Jacek Andrzejowski, Konferencja <i>Kultura wielbarska a wschodnia strefa kultury przeworskiej</i>	23
Teresa Dąbrowska, Wschodnie tereny kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim Eastern territories of the Przeworsk Culture in the Late Pre-Roman Period	25
Ewa Bokinić, Uwagi na temat powiązań kultury oksywskiej z kręgiem jastorfskim i Europą Północną w świetle materiałów z cmentarzyska w Podwiesku, stanowisko 2, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie Some remarks on the connections of the Oksywie Culture with the Jastorf and the Nordic Cultures in the light of materials from the cemetery at Podwiesk site 2, on the Lower Vistula	37
Wojciech Mazurek, Materiały typu jastorfskiego ze stanowiska 5 w Wytycznie, gm. Urszulin, woj. lubelskie Finds of the Jastorf type from Wytyczno site 5, in Eastern Poland	49
Jacek Andrzejowski, Wschodnia strefa kultury przeworskiej – próba definicji The Eastern Zone of the Przeworsk Culture – an attempt at definition	59
Katarzyna Czarnecka, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Oblinie, gm. Maciejowice, woj. mazowieckie A cemetery of the Przeworsk Culture at Oblin, on the Middle Vistula	89
Katarzyna Rusin, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Niemirowie, gmina Mielnik, woj. podlaskie A cemetery of the Przeworsk Culture at Niemirów, in Podlasie	101
Andrzej Kokowski, Ramy chronologiczne osadnictwa kultury przeworskiej w południowo-wschodniej Polsce Chronological frames of the Przeworsk Culture in the south east of Poland	109
Wojciech Nowakowski, Żelazne zapinki kuszowate z podwiniętą nóżką w europejskim <i>Barbaricum</i> Iron cross-bow tendril brooches in the European <i>Barbaricum</i>	129
Ewa Bokinić, Wojciech Sosnowski, Wstępne wyniki badań cmentarzyska kultury wielbarskiej w Linowie, gm. Świecie n/Osą, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 6 A cemetery of the Wielbark Culture at Linowo, gm. Świecie nad Osą, woj. kujawsko-pomorskie, site 6. Preliminary report	147

Dyskusja	153
----------	-----

Odkrycia	157
----------	-----

Kronika	197
---------	-----

Wykaz skrótów	205
---------------	-----

Niniejszy tom został opracowany i przygotowany do druku w czasie, gdy dyrektorem PMA i redaktorem naczelnym „Wiadomości Archeologicznych” był dr Jan Jaskanis.

dr Wojciech Brzeziński
dyrektor Państwowego Muzeum
Archeologicznego w Warszawie

OD REDAKCJI

Niemal wszystkie artykuły zamieszczone tomie LIV „Wiadomości Archeologicznych” napisane zostały przed wejściem w życie w Polsce reformy administracyjnej, tj. przed 1 stycznia 1999 roku. Redakcja wprowadziła w tych tekstach odpowiednie, w miarę możliwości dokładne zmiany, zatem wszystkie cytowane w tym tomie oznaczenia (gminy, powiaty i województwa) odnoszą się do obecnego podziału administracyjnego kraju.

Począwszy od tomu LIII Redakcja ujednoliciła zasady polskiej transliteracji tekstów pisanych cyrylicą, zgodnie z regułami stosowanymi w Bibliotece Narodowej (PN 83/N-01201 z dnia 1 lipca 1984 r.)

Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” prosi Autorów o dostarczanie tekstów na dyskietkach lub dyskach CD w edytorach Microsoft Word lub Word Perfect w postaci niesformatowanej (z wyjątkiem znaków tabulacji, wyśrodkowania, kursywy i pogrubienia). Dyskietce powinien towarzyszyć jeden egzemplarz wydruku, sformatowanego w sposób odpowiadający znormalizowanej stronie maszynopisu. Ilustracje mogą być nadal przygotowywane metodami tradycyjnymi lub dostarczane na dyskietkach w postaci plików TIFF w rozdzielczości 600 pt/cal. Procedura ta ułatwi szybsze przygotowywanie prac do druku w tradycyjnej dla „Wiadomości Archeologicznych” formie edytorskiej.

dr Wojciech Brzeziński
redaktor naczelny

oksywskiej (T. Dąbrowska: Frühe Stufen der Przeworsk-Kultur. Bemerkungen zu den Kontakten mit Südeuropa, [w:] Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt, Kraków 1996, s. 138, ryc. 6)*.

Zapinki późnolateńskie typów N i O wg Kostrzewskiego (J. Kostrzewski: Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit, Leipzig 1919) są wyznacznikami fazy A₃ młodszego okresu przedrzymskiego (K. Godłowski, Z. Woźniak: Kultury archeologiczne. Chronologia, [w:] Prahistoria ziem polskich, tom V, s. 53). W niektórych zespołach zapinki N i O współwystępują jednak również z zabytkami datowanymi na wczesny okres rzymski, np. fibulami typu A.236 (Rumia, grób 292 – M. Pietrzak: Rumia. Cmentarzysko z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich, Gdańsk 1987, s. 91, tabl. XCII/292b,c), A.19 (Pruszcz Gd., stan. 10, grób 106 – M. Pietrzak: Pruszcz Gdański Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern, Monumenta Archaeologica Barbarica IV, Kraków 1997, s. 79, tabl. XXXIV/106:1.2) czy A.68 (Nowy Targ, grób 207 – E. Kazimierczak, E. Wichrowska: Wielokulturowe cmentarzysko w Nowym Targu w świetle badań w latach 1974–1980, [w:] Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–83, Malbork 1987, s. 294). Na cmentarzysku na stan. 2 w Podwiesku zapinki odmian N i O występują niezbyt licznie (groby 35, 49, 66 i 306), a zespoły z tymi fibulami datowane są przez J. Janikowskiego na koniec I w. p.n.e. i początek I w. n.e. (J. Janikowski: Z badań..., s. 145, 155, ryc. 16:13–16).

Kółka z guzkami na obwodzie (Ryc. 2d) określane są w literaturze jako *Knoten-*, *Warzen-* lub *Sternringe* (J. Wierzbicki: Przyczynek do studiów nad chronologią schyłku osadnictwa kultury pomorskiej we wschodniej części Pomorza Środkowego (Mikorowo, woj. Słupsk, stanowisko 5), MZP XXXVII, 1991, s. 53), przy czym kółka o średnicy pomiędzy 2,5 a 5,5 cm, odpowiadające opisywanemu egzemplarzowi traktowane są jako zawieszki (B. Bałke: Unikatowa bransoleta znad Mogielanki, [w:] COMHLAN..., s. 63; tam szerza literatura). Zdobienie guzkami jest jedną z charakterystycznych form ornamentyki celtyckiej już od III w. p.n.e., przeżywającą się aż po II w. n.e. (*Op. cit.*, s. 73), a zdobienie rzędami potrójnych guzków jest szczególnie charakterystyczne dla 2. połowy II w. i I w. p.n.e. (Z. Woźniak: Osadnictwo celtyckie w Polsce, Wrocław 1970, s. 157). Formy bardzo zbliżone do kółka z okolic Podwieska znane są z grobu 42 w Rumii, datowanego na fazę A₂ (M. Pietrzak: Rumia..., s. 85, tabl. LXIV/421–n). Na tę samą fazę datowany jest również zespół kółek z guzkami z Mikorowa (J. Wierzbicki: *op. cit.*, s. 55, ryc. 3.3:8,9). Podobne kółka znaleziono też w grobie 35 na stan. 2 w Podwiesku, jednak ten zespół – z zapinką typu O (J. Janikowski: *op. cit.*, ryc. 16:15 – zajmuje już młodszą pozycję chronologiczną, pochodzi bowiem z fazy A₃.

Klamry do pasa stają się powszechnym elementem wyposażenia grobowego w kulturze oksywskiej w fazie A₂, w tym też okresie wzra-

sta ich różnorodność. Stan zachowania ułamków klamer (Ryc. 2f) z Podwieska nie pozwala na ich szerszą analizę typologiczną. Pośrednio na podstawie sposobu opracowania powierzchni zewnętrznej (żłobki) można przypuszczać, iż jeden z omawianych fragmentów mógł należeć do klamry jednoczłonowej, charakterystycznej już dla fazy A₃ (R. Wołągiewicz: Kultura oksywska, [w:] Prahistoria ziem polskich, tom V, s. 162, tabl. XX:41).

Fragmentarycznie zachowany paciorek szklany (Ryc. 2l) odpowiada typowi 23 celtyckich paciorków pierścieniowatych (T. E. Haevernick: Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland, Bonn 1960, s. 69; M. Karwowski: Keltische Glasfunde im Polnischen Gebiet, PArch. 45, 1997, tabl. 1, ryc. 1 – tam dalsza literatura). Paciorek tego typu znaleziony został na cmentarzysku na stan. 2 w Podwiesku w grobie 35 (M. Karwowski: *op. cit.*, s. 62). Egzemplarze zbliżone pod względem formy i zdobienia znane są też z kilku innych stanowisk z ziem polskich (Kleszewo, grób 48, Kurzątkowice, Mikorowo, grób 1, Pasięka Otfinowska, obiekt 5, Rumia, grób 48, Błonie, grób 113 – *op. cit.*, ryc. 8–10a–c,f–h). Paciorki typu 23 pochodzą z zespołów z fazy A₂, późniejszą pozycję chronologiczną zajmuje jedynie wspomniany wyżej grób 35 z Podwieska, datowany na fazę A₃. Drugi, silnie zdeformowany paciorek szklany (Ryc. 2k) z analizowanego zbioru zabytków należy prawdopodobnie do grupy celtyckich paciorków oczkowatych, na obszarze Polski znanych tylko z kilku zespołów datowanych na fazy A₂ i A₃ (Jakuszowice, Roszowski Las, stan. 11, Wymysłowo, grób 208, Błonie, grób 157 – *op. cit.*, s. 57, ryc. 13n). Najwięcej wątpliwości budzi ostatni z zaprezentowanych wyrobów szklanych (Ryc. 2j). Do przedmiotu tego, kształtem nawiązującego do miniaturowego naczynka – amforki – nie udało się znaleźć bliższych analogii. Wydaje się jednak, że cechy technologiczne i charakter zdobienia wskazują także na jego celtyckie pochodzenie.

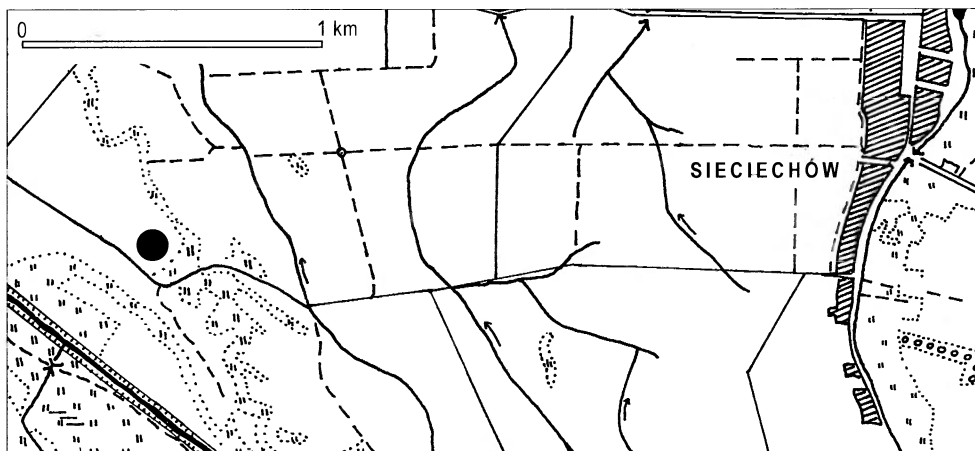
Przedstawione wyżej zabytki wykazują wyraźne podobieństwo do materiałów z grobu 35 z cmentarzyska na stan. 2 w Podwiesku, datowanego zapinką typu O na fazę A₃. Jeżeli przyjmiemy, że analizowane znaleziska z Podwieska, stan. 2(?) pochodzą rzeczywiście z jednego zespołu (grobu), to wydaje się, że datować go należy w takich samych ramach chronologicznych, tj. na fazę A₃, czemu nie przeczy obecność zapinki zwierzęcej (por. T. Dąbrowska: Wczesne fazy..., s. 133). Niektóre elementy tego zbioru zabytków (zapinki typu N-O, klamry do pasa, igła, szydło?) są typowe dla wyposażenia grobowych większości cmentarzysk kultury oksywskiej. Inne elementy (zapinka z główką zwierzęcą, *Knotenring*, celtyckie paciorki szklane) są unikatowymi znaleziskami świadczącymi o ożywionych kontaktach Dolnego Powiśla ze strefą południową, głównie naddunajską i wschodnioalpejską. Przedstawione tu zabytki ze stan. 2(?) w Podwiesku mogą stanowić ważny przyczynek w dyskusji na temat tych kontaktów.

Małgorzata Kurzyńska

Materiały ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej w Sieciechowie, pow. koziński, woj. mazowieckie, stan. „Wójtowa Góra”

W zbiorach Muzeum Okręgowego w Radomiu znajdują się materiały ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej z Sieciechowa (B. Bałke: Kultura przeworska w międzyrzeczu Wisły, Pilicy i Iłżanki, Warszawa 1991, s. 47 i 85), odkrytego w 1985 r. podczas wydobywania piasku z piśnicy na tzw. Wójtowej Górze. Według relacji odkrywcy kilkanaście odkopanych wówczas przedmiotów znajdowało się między dwoma popielnicami, obsypanymi resztkami stołu. Jedynym zabytkiem wydobytym z wnętrza jednej z popielnic była kostka do gry. W wyniku inspekcji przeprowadzonej przez

* (Od. Red.) Zlokalizowanie tej fibuli przez T. Dąbrowską (Frühe Stufen..., ryc. 6) w Skowarczcu polega na nieporozumieniu. W rzeczywistości chodzi tu o zapinkę ze zwierzęcą główką z grobu 547 z Grudziądz – Rządza (S. Anger: Das Gräberfeld zu Ronsden im Kreise Graudenz, Graudenz 1890, s. 43, tabl. 12:4). Należy ona do tzw. serii zachodniej, tj. grupy młodszych zapinek o stylizowanym wizerunku głowy zwierzęcej (M. Menke: „Rätische” Siedlungen und Bestattungsorte der frühromischen Kaiserzeit im Voralpenraum, [w:] G. Kossack, G. Ulbert (red.), Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag, Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Ergbd. 1/1, München 1974, ryc. 5), zaś w najnowszej klasyfikacji fibul ze zwierzęcą główką na kabłąku zaliczona została do typu Ilc1 (S. Demetz: Fibeln der spätlatene- und frühven Kaiserzeit in den Alpenländern, Rahden/Westf. 1999, s. 141–142, 268; tenże, Fibeln mit beissendem Tierkopf (TKF – Tierkopffibeln), „Sborník Národního Muzea v Praze”, Řada A – Historie, LIV/1–4, 2000, s. 17, 26, ryc. 7). Zapinka z Podwieska należy do typu Ia1, tj. najstarszej odmiany fibul z naturalistycznym wyobrażeniem zwierzęcym i jest najdalej na północ wysuniętym znaleziskiem tego typu (por. tamże: s. 15–16, ryc. 1:1,2, mapa ryc. 4).

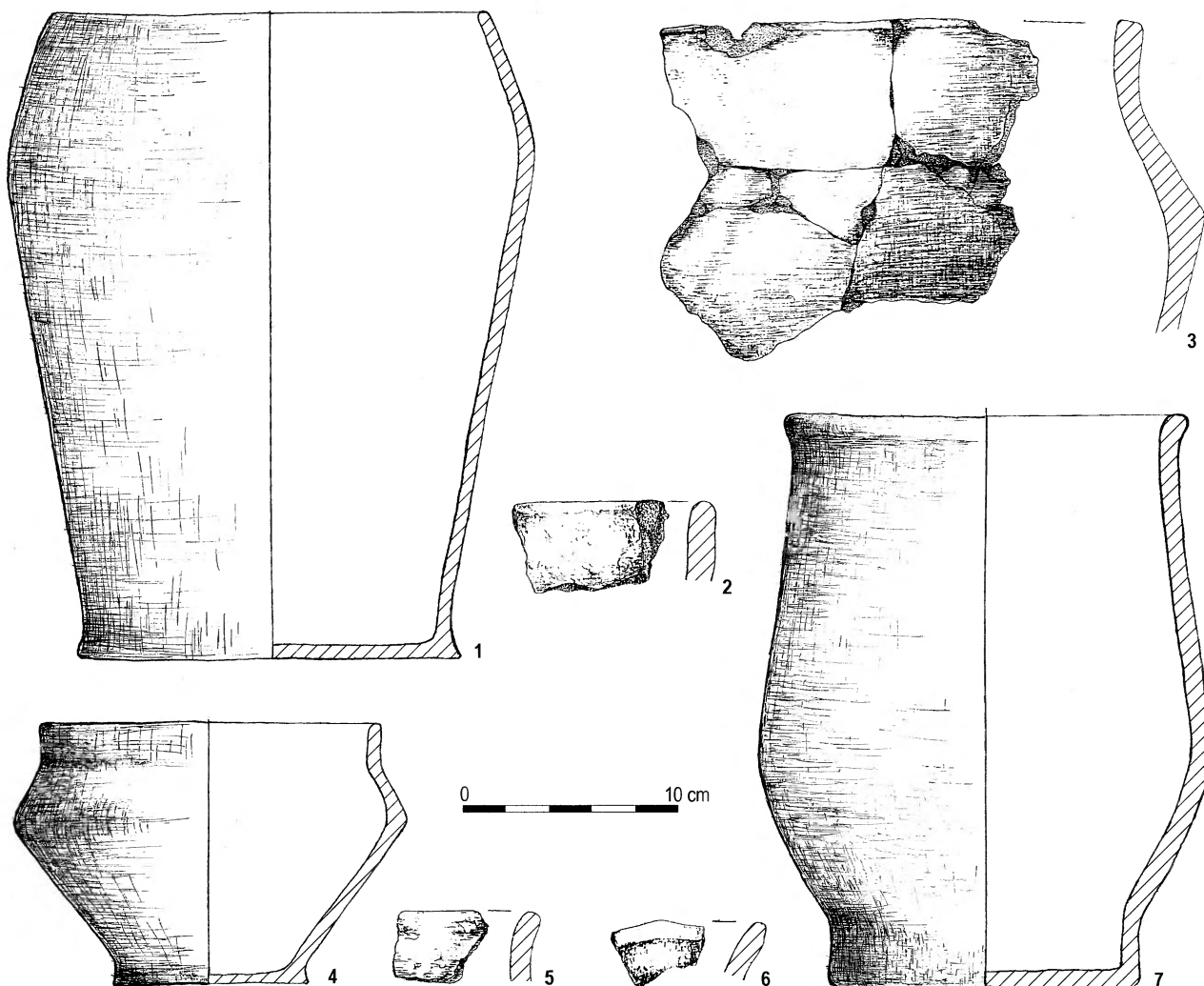

Ryc. 1. Sieciechów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie. Lokalizacja cmentarzyska

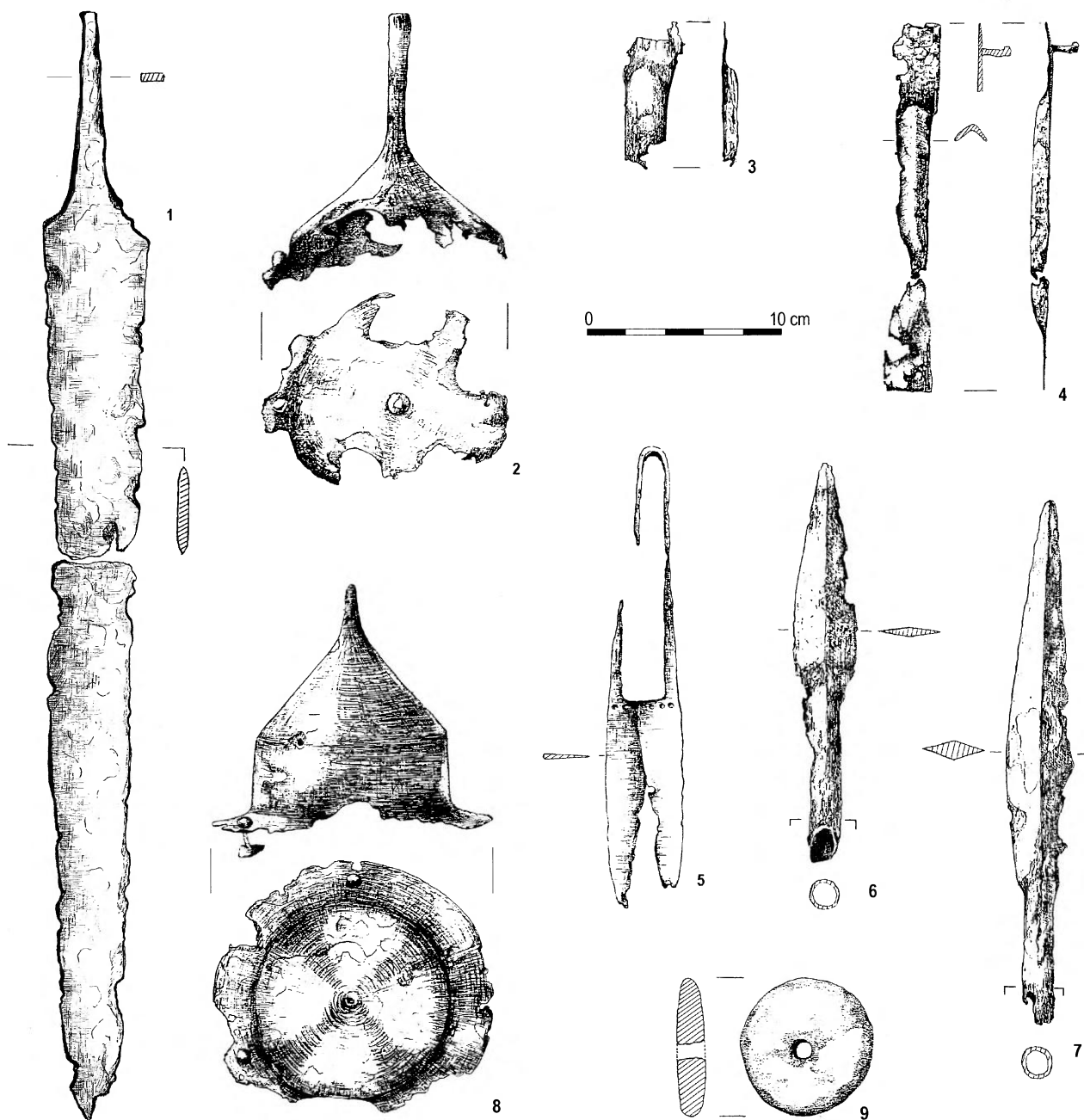
W. Twardowskiego z Działu Archeologii ówczesnego Muzeum Regionalnego ustalono, że nekropola uległa całkowitemu zniszczeniu (W. Twardowski: Dział archeologiczny, [w:] Informator na 50-lecie Muzeum Regionalnego w Radomiu, Radom 1973, s. 23 i 28). Cmentarzysko znajdowało się na terasie nadzalewowej Wisły, na niewielkim piaszczystym wzgórzu położonym około 2 km na zachód od miasteczka (Ryc. 1). W jego sąsiedztwie odkryto też zabytki neolityczne i średniowieczne.

Materiały: **1.** Naczynie gliniane o szorstkiej, brunatnożółtej powierzchni (popielnica). Wys. 27,2 cm, średn. wylewu 18,6 cm, dna

13,4 cm (Ryc. 2:7). **2.** Naczynie gliniane o szorstkiej, brunatnożółtej powierzchni (popielnica). Wys. 31,6 cm, średn. wylewu 19,6 cm, dna 16,8 cm (Ryc. 2:1). **3.** Waza gliniana o gładkiej, brunatnoszarej powierzchni, częściowo przepalona. Wys. 11,8 cm, średn. wylewu 15,4 cm, dna 8,8 cm (Ryc. 2:4). **4.** Miecz żel., obosieczny, złamany w połowie. Głównia wąska o soczewkowatym przekroju, sztych ścięty ostrołukowo, trzpień wyodrębniony pod kątem rozwartym. Długość ok. 56,5 cm, długość trzpienia 10,6 cm (Ryc. 3:1). **5.** Umbo żel. silnie skorodowane. Pokrywa lekko wklęsła, kołec tępy, rozszerzający się ku górze, niski kołnierz i wąska kryza z fr-tem nitu o stożkowej główce. Wys. 13,8 cm, średn. 14 cm (Ryc. 3:2). **6.** Umbo żel. z ostrym kołcem, wysokim kołnierzem i wąską kryzą z trzema parami nitów o okrągłych, wypukłych główkach i kwadratowych podkładkach. Wys. 12 cm, średn. 14,5 cm (Ryc. 3:8). **7.** Imacz żel. o lekko wyodrębnionych prostokątnych płytkach do nitów. Długość 18,8 cm (Ryc. 3:4). **8.** Fr-t imacza żel. o niewyodrębnionych, rozszerzających się płytkach do nitów. Zach. długość 7,4 cm (Ryc. 3:3). **9.** Grot żel. z krótką tuleją i daszkowatym w przekroju liściem. Długość 20,3 cm (Ryc. 3:6). **10.** Grot żel. z krótką tuleją

Ryc. 2. Sieciechów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie. Ceramika ze zniszczonych grobów

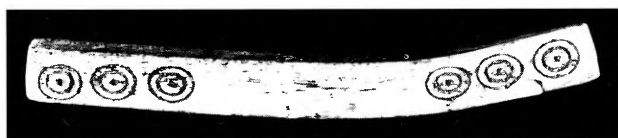

Ryc. 3. Sieciechów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie. Zabytki żelazne (1–8) i gliniane (9) ze zniszczonych grobów

i daszkowatym w przekroju liściem. Dług. 27 cm (Ryc. 3:7). **11.** Nóż żel. z obustronnie wyodrębnionym trzpieniem, wąską głownią i prostym grzbietem. Dług. 11,5 cm (zabytek zaginął). **12.** Nożyce żel. o trójkątnych ostrzach zdobionych wytłaczanymi kółeczkami, złamane w połowie. Dług. 23 cm (Ryc. 3:5). **13.** Kostka do gry w kształcie pałeczki o przekroju kwadratowym (zaginęła). Trzy dłuższe boki oznakowane współśrodkowymi kółeczkami w liczbie 6, 2 i 1 (Ryc. 4). **14.** Płaski przęślik gliniany. Średn. 7 cm (Ryc. 3:9). **15.** 30 fr-tów naczyń glinianych, w tym: 8 fr-tów dużego naczynia grubościennego o szorstkiej, brunatnoszarej powierzchni. Średn. wylewu ok. 30 cm (Ryc. 2:3); 3 fr-ty

brzuśców naczyń średniościennych, przepalonych; 2 fr-ty wylewów (Ryc. 2:2) i 6 fr-tów brzuśców naczyń grubościennych o powierzchni zewn. chropowatej, wewn. szorstkiej, barwy brunatnoszarej i brunatnożółtej; 2 fr-ty wylewów (Ryc. 2:5,6) i 7 fr-tów brzuśców naczyń średniościennych o powierzchniach szorstkich barwy brunatnoszarej i brunatnożółtej, częściowo przepalonych; 2 fr-ty brzuśców naczyń cienkościennych o gładkich, brunatnożółtych powierzchniach.

Miecz (Ryc. 3:1) reprezentuje typ II/2 wg M. Biborskiego (Miecze z okresu wpływów rzymskich na obszarze kultury przeworskiej, *MatArch.* XVIII, 1978, s. 62–63), do którego należą miecze o krótkich, nieznacznie zwężających się głowniach. Jest to odmiana rzadko występująca w inwentarzach kultury przeworskiej, prawdopodobnie jako forma przejściowa między długimi mieczami z fazy B₁ a mieczami typu *gladius* z fazy B₂. M. Biborski (*Op. cit.*, s. 64) wymienia 6 egzemplarzy takich mieczy z zespołów z Polski zachodniej i północnej. Okazy najmlodsze pochodzą z fazy B_{2a} i tak należy najprawdopodobniej datować miecz z Sieciechowa, wystąpił on bowiem przypuszczalnie z umbem typu J.7b.

Ryc. 4. Sieciechów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie. Rogowa kostka do gry

Umbo z krótkim ostrym kolcem i wysokim kołnierzem i pokrywą (Ryc. 3:8), należy do typu dość rzadkiego w kulturze przeworskiej, datowanego głównie na fazę B_{2a}. Podobny okaz pochodzi z Łajsk, woj. mazowieckie, grób 3 (T. Li ana: Znaleźiska z okresu późnolateńskiego i rzymskiego z terenów między Wisłą a dolnym Bugiem, MS VII, 1961, s. 216, tabl. I:19). Różni się on od umba sieciechowskiego nieco wyższym kolcem i obecnością dziewięciu nitów zgrupowanych po trzy.

Umbo z tępyim kolcem (Ryc. 3:2) reprezentuje typ J.7a, odmianę 2. wg T. Liany, występującą najczęściej w fazach B_{2b} i C_{1a} (też: Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim, WA XXXV, 1970, s. 452; K. Go d ł o w s k i: The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe, Prace Archeologiczne 11, 1970, s. 12–13). Zbliżone umbo z Tarnowa, woj. opolskie, grób 119a/1931, datowane jest na rozwinięte stadium fazy B₂ (K. Go d ł o w s k i, L. Szadkowska: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tarnowie, powiat Opole, „Opolski Rocznik Muzealny” V, 1972, s. 165, tabl. XIV:1). Umbo z Sieciechowa ma rzadko spotykane wśród typu J.7a nity stożkowate, charakterystyczne raczej dla okresu późnorzymskiego. Podobne nity ma np. umbo z grobu 21/1936 z Tarnowa, z końca fazy C_{1a} lub z fazy C_{1b} (*Op. cit.*: s. 166).

Oba imacze z Sieciechowa należą do typu J.9. Stan zachowania okazu o niewyodrębnionych płytkach do nitów (Ryc. 3:3) nie pozwala na ustalenie dokładnego datowania. Drugi z imaczy (Ryc. 3:4) reprezentuje pospolitą odmianę o trapezowatych płytkach do nitów, w tym wypadku lekko wyodrębnionych od rękojeści. Typ ten występuje na terenie kultury przeworskiej w fazie C_{1a}, rzadko w fazie C_{1b} (K. Go d ł o w s k i: *op. cit.*, s. 12–13).

Groty pochodzą prawdopodobnie z jednego zespołu grobowego – dłuższy okaz (Ryc. 3:7) był grotem włóczni, a krótszy (Ryc. 3:6) grotem oszczepu. Podobny zestaw grotów z grobu 41 w Łęgonicach Małych, woj. mazowieckie, jest datowany umbem J.7a i imaczem z wyodrębnionymi wachlarzowatymi płytkami do nitów na połowę lub drugą połowę fazy B₂ (T. Li ana: Kurhan i cmentarzysko płaskie kultury przeworskiej na stan. II w Łęgonicach Małych, pow. Opoczno, WA XLI, 1976, s. 96).

Nożyce (Ryc. 3:5) charakteryzują się trójkątnymi ostrzami wyodrębnionymi pod kątem prostym. Zostały połamane prawdopodobnie w czasie czynności pogrzebowych. Zdobienie kółeczkami wybijanymi puncą jest dość częstym motywem ornamentacyjnym nożyc kultury przeworskiej (np. B. Ba l k e: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Brzeźcach, pow. Białobrzegi (stanowisko 2), WA XLI, 1976, ryc. 37:6; K. Go d ł o w s k i, L. Szadkowska: *op. cit.*, tabl. XVI:4).

Ciekawym zabytkiem jest podłużny sześcienny przedmiot wykonany z rogu (Ryc. 4), oznaczony na trzech dłuższych bokach jednym, dwoma i sześcioma oczkami. Jest to kostka do typowej gry w kości, mogła też służyć do wyznaczania kolejnych posunięć przy grze planszowej. Podobne kostki znane są m.in. z Młodzikowa, woj. wielkopolskie, grób 188a, z oznaczeniami na czterech bokach (A. Dymac z e w s k i: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie, pow. Środa, FAP VIII-IX, 1958, ryc. 226:17–19) i Tarnowa, grób 8/1938, z oczkami na dwóch bokach (K. Go d ł o w s k i, L. Szadkowska: *op. cit.*, tabl. XXVI:2). Duże rozmiary przęślika (Ryc. 3:9) pozwalają przypuszczać, iż mógł służyć do innych celów, np. jako ciężarek tkacki.

Wszystkie naczynia gliniane z Sieciechowa wykonane są całkowicie ręcznie. Zachowane w całości dwie popielnice należą do grupy naczyń grubościennych o szorstkich powierzchniach. Pierwsza z nich (Ryc. 2:1) to garnek z wylewem zagiętym do wewnątrz, lekko dwustożkowatym brzuścem i szerokim dnem, wykonany z gliny z dużą domieszką gruboziarnistego tłucznia. Najbliższe analogie znane są z Lubelszczyzny, m.in. z Opoki, grób 20, gdzie podobnemu naczyniu

towarzyszyła zapinka trąbkowata (E. Szarek-Waszkowska: Cmentarzysko kultury przeworskiej w miejscowości Opoka, pow. Puławy, Studia i Materiały Lubelskie 5, 1973, s. 155, tabl. XXIII:6) oraz z Woli Skromowskiej, grób 1, z zespołu z umbem J.7a z krzyżowymi nitami i z imaczem z trapezowatymi płytkami, datowanego na fazę B₂ lub B₂/C₁? (A. Koko w s k i, A. Kuty ł o w s k i: Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich w Woli Skromowskiej, woj. lubelskie, WA XLVIII/1, 1983, s. 65, 68). Ten typ naczyń ma być charakterystyczny dla wschodnich terenów kultury przeworskiej, głównie w rozwiniętej fazie B₂ (*Op. cit.*: s. 66).

Druga popielnica (Ryc. 2:7) reprezentuje rzadko spotykaną formę tulipanowatą. Jest to dwustożkowaty garnek na szerokiej niskiej nóżce z silnie wydłużoną górną partią brzuśca i rozchylonym brzegiem. Wykonano go gliny z dużą domieszką piasku różnej grubości. Zbliża się do grupy garnków z Górnego Śląska, z Choruli, Kalinowa i Zakrzowa, datowanych na fazy B₂ i B₂/C₁ (K. Go d ł o w s k i: Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II), MSiW IV, 1977, s. 136). Bliska analogia pochodzi z Wąchocka, woj. świętokrzyskie (B. Ba l k e, W. Bender: Cmentarzysko kultury przeworskiej w Wąchocku, woj. kieleckie. Studium krytyczne materiałów, MSiW VI, 1991, tabl. I:1).

Cienkościenna waza na nóżce (Ryc. 2:4), pełniącą rolę przystawki, należy do typu II/3 wg T. Liany. Naczynia tego typu trwają przez cały z okres wczesnorzymski, rzadziej pojawiają się we wczesnych fazach okresu późnorzymskiego (T. Li ana: Chronologia..., s. 439). Pozostała ceramika to część dużego, najpewniej zasobowego naczynia grubościennego (Ryc. 2:3), oraz kilkadziesiąt ułamków ceramiki, których wielkość i stopień przepalenia nie pozwala na rekonstrukcję formy naczyń.

W opisanym materiale wyróżnić można co najmniej 2 zespoły grobowe różniące się chronologią. Do pierwszego można zaliczyć miecz, umbo J.7b i I lub 2 groty. Zespół ten należy datować na fazę B_{2a}. Młodszy jest zespół, który tworzą umbo J.7a, imacz o trapezowatych płytkach do nitów i, być może, pierwsza popielnica – pochodzi on zapewne z fazy B_{2b} lub C_{1a}. Wszystkie opisane zabytki należą do typowego wyposażenia grobów męskich z rozwiniętej fazy wczesnego okresu wpływów rzymskich. Wyjątkiem jest płaski przęślik (ciężarek?), powszechnie uznawany za wyznacznik grobów kobiecych. Należy zatem wnioskować, że zachowane materiały z Sieciechowa należały do wyposażenia 3 grobów, w tym 2 męskich i 1 kobiecego.

Małgorzata Cieślak-Kopyt

Materiały z cmentarzyska kultury przeworskiej w Goryniu Kolonii, pow. radomski, woj. mazowieckie, stan. 1

W czasie badań powierzchniowych w dolinie Radomki prowadzonych przez Dział Archeologii Muzeum Regionalnego w Radomiu, natrafiono w okolicach Gorynia (Ryc. 1) na ślady ciałopalnego cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich (B. Ba l k e: Kultura przeworska w międzyrzeczu Wisły, Pilicy i Iłżanki, Warszawa 1991, s. 78). Na powierzchni dużej wydmy na terasie nadzalewowej znaleziono nadtopiony łańcuszek z brązu, kilkadziesiąt fragmentów naczyń i przepalone kości. Szkoła podstawowa w Goryniu przekazała dalsze zabytki, pochodzące jakoby z jednego grobu: popielnicę zawierającą przepalone kości, być może nakrytą obecnie zaginioną pokrywą(?), 2 żelazne zapinki, fragment przęślika, główkę kościaną szpili, fragment jednopłytywego grzebienia i czarkę. Według informacji kierownika szkoły grób został znaleziony w czasie zalesiania wydmy. W jego pobliżu znajdowała się duża ilość przepalonych kości i naczyń. Z uwagi na całkowite zalesienie

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PSAS	– „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland”, Salisbury
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SovArch	– „Sovetskaja Archeologia” (Советская археология), Moskva
KSIA	– Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
MIA	– Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

